

Kapitel 1

De tre vigtige forhold i begyndelsen: (i) En god udtale, (ii) en god udtale og ikke mindst (iii) en god udtale

➤ **Motivation og autentisk sproganvendelse** er nok de vigtigste tilegnelsesfaktorer overhovedet. Af mange grunde er det således, at hvis din udtale ikke er endog meget kvalificeret får du ikke rigtigt chancer for at komme i gang med at bruge sproget. Og det er ødelæggende for motivationen. Derfor den kategoriske kapiteloverskrift.

Introduktion og udtalekursus

Din udtale skal nu være helt på plads. Hvis den ikke er det, må du vente med at gå i gang med dette kapitel og vende tilbage til de fire forelæsninger og øvelserne endnu en gang. Vær enormt selvkritisk med din udtale. Alle andre vil nemlig køre dine fejl meget tydeligere end dig selv.

Jeg ved faktisk hvad jeg taler om af personlig erfaring, for selv om jeg nu har talt grønlandsk fremmedsprog i mange år på et niveau, der får de fleste til at tabe pusten, er der den dag i dag stadigvæk masser af grønlændere, der kommenterer det forhold, at min udtale er lidt afvigende.

Så lad være med at hvile på laurbærrene efter dine første successer. Øv dig hele tiden på alle tænkelige måder i alle tænkelige situationer, og gør det i mange timer. Øv dig ved at memorere og udtale ordene højt, når du går hen ad vejen, når du venter på bussen, når du står og fisker. Og du kan, når du sidder hjemme i stuen og ser Qano-rooq eller hører grønlandssproget radio, papegøje enkeltord eller enkeltlyd efter. De daglige vejrudsigter i KNR er gode eksempler på velegnet undervisningsmateriale for motiverede elever: De er enkle at papegøje efter, og man opnår samtidig sikkerhed i store dele af Grønlands geografi. Forresten gør det i denne forbindelse ikke så meget, hvis du ikke forstår de ord, du gentager.

Og brug din grønlandsklærer, hvis du har en sådan, brug dine grønlandske venner, syng nogle grønlandske sange. Kort sagt: Leg med de for dig nye grønlandske enkeltlyd, med rytme og med tone og tryk så meget det overhovedet er muligt.

Endelig skulle du måske overveje i en periode at udskifte sengebordsromanen med nogle bøger om Grønland og grønlandsk. Først og fremmest skal du have læst de indledende kapitler af grammatikken, men du kan også læse noget oversat litteratur eller nogle generelle introduktioner til Grønland.

Gloser til første kapitel

Lær følgende glosser, tilhæng og endelser udenad. Husk ALTID rækkefølgen: først fra grønlandsk til dansk, derefter fra dansk til grønlandsk, og husk altid også at udtale ordene højt

<i>aamma</i>	også
<i>akisooq</i>	dyr
<i>ateq</i>	et navn
<i>ateqar-</i>	at hedde
<i>illu</i>	et hus
<i>ilinniartip-</i>	at undervise nogen
<i>kalaaleq</i> - *kalaa(l)liq	en grønlænder
<i>kalaallisut</i>	på grønlandsk

<i>najugaq</i> -*najug(k)aq	en bopæl
<i>najugaqar-</i>	at bo
<i>nuliaq</i>	en kone
<i>qallunaaq</i>	en dansker
<i>suli-</i>	at arbejde
<i>taanna</i>	han/ hun/ den/ det (tidligere nævnte)
<i>uanga</i>	jeg

Tilhæng

N og Vb i forbindelse med tilhæng og endelser betyder hhv. nomen/ navneord og verbum/ udsagnsord

N+MIU	en N-beboer
N-QAR	at have N
Vb-SSA	at Vb-e fremtidigt
N-U	at være N

Endelser i første kapitel

N{+ga}	navneord, som er min/ mit
N{±mi}	navneord i lokalis "i/ på N"
N{±mik}	navneord i instrumentalis "med N"
Vb{+vassi}	verbum ¹ i indikativ ² 1.ental-2.flertal "jeg - Jer"
Vb{+vuᅇa}	verbum i indikativ 1.ental "jeg"
Vb{+vuq}	verbum i indikativ 3. ental "han/ hun/ den/ det"

Efterhæng (også kaldet tilhængspartikler)

+LI	men
+LU	og

Lytte/ forstå/ gentage stykke 1

Nu kommer det første "lytte/ forstå/ gentage stykke". Dem kommer der mange af. De skal bruges efter overskriftens indbyggede anvisning: Det er bedst, hvis du her i begyndelsen så meget som muligt undlader at læse teksten. Gør i stedet følgende:

1. Aflyt teksten og forstå ordene.
2. Nedskriv dem på et stykke papir.
3. Kontroller, at din afskrift er korrekt ved at sammenligne med teksten.
4. Forstå konstruktionerne.
5. Afspil teksten påny, men nu således, at du højt gentager hver sætning.

Hej, uanga Per Langgårdmik ateqarpunga. Kalaallisut ilinniartissavassi.

Uanga Esbjergimiuuvunga. Finlandimi najugaqarpunga Nuummili sulivunga.

Aamma nuliara qallunaajuvoq. Taanna Gentoftemiuuvoq.

Hej, uanga Tikamik ateqarpunga. Kalaaliuvunga. Aamma uanga kalaallisut ilinniartis-savassi.

Nuummiuvunga Nuummilu najugaqarpunga.

Lidt teori

Plustegnet før tilhæng som +MIU og grammatiske endelser som {+vuq} betyder, at tilhæng og endelser bare sættes til stammen uden videre, medens minustegn som i -SSA og -QAR betyder, at tilhæng og endelser spiser stammens sidste konsonant, (hvis ellers der er sådan en). Det er derfor det hedder *Qaqortoq+MIU Qaqortormiu* men *Qaqortoq-U{+vuq} Qaqortuuvoq*. ± betyder, at tingene er lidt mere komplicerede. Fx {±mi}, hvor det ikke er endelsens egenskaber, men derimod stammens, der

¹ verber kaldes undertiden 'udsagnsord' på dansk.

² indikativ kaldes undertiden 'fremsættemåde' på dansk.

bestemmer om konsonanten spises eller ej.

De 4 første lydregler

Du skal allerede her i første lektion lære at beherske nogle lydregler for at kunne forstå de processer, der er på spil i stykket og i øvelserne.

C₁C₂ ⇒ C₂C₂: Det drejer sig om reglen C₁C₂ ⇒ C₂C₂ jf. § 4.2.1 i Grammatikken³. Reglen siger, at når to forskellige konsonanter mødes udtales den første på samme måde som den sidste.

Ex: /Nuuk+mi/ ⇒ *Nuummi* 'i Nuuk'
/Upirnavik+MIU/ ⇒ *Upernavimmiu* 'en Upernavikborger'

V ⇒ åben / __ [qr]: Og reglen V ⇒ åben, når den følges af /q/ eller /r/ jf. § 4.2.2. A skal altså udtales som A i Arne, U som Å i Århus og I i retning af E i 'herre' når de følges af /q/ eller /r/. Ex:

/suli+vuᅇa/ ⇒ *sulivunga* 'jeg arbejder' vs. /suli+vuq/ ⇒ *sulivoq* 'han arbejder'
/atiq-U+vuq/ ⇒ *atiuvoq* 'det er et navn' vs. /atiq-QAR+vuq/ ⇒ *ateqarpoq* 'han hedder'

qg og rg ⇒ r: Endvidere reglen qg eller rg ⇒ r, som altså siger, at når et q eller et r følges af et g fusionerer de to lyd til eet og kun eet r. Ex:

/nuliaq+ga/ ⇒ *nuliara* 'min kone'

[vlgr] ⇒ ustemt, når lang: Endelig er der en regel, der siger, at når /v/, /l/, /g/ og /r/ bliver lange, bliver de samtidig ustemte. Det er derfor *rr ændres til qq, at *gg ændres til kk, at ll og rl udtales [ɬɬ], samt at to v-er udtales [pp] og skrives rp eller pp.⁴

Ex: /suli+vuq/ ⇒ *sulivoq* 'han arbejder'
/atiqar+vuq/ ⇒ *ateqarpoq*
/ilinniartip+vassi/ ⇒ *ilinniartippassi*

De første endelser

{+vuᅇa} og {+vuq} er grammatiske endelser, der fortæller os, at det aktuelle ord er et intransitivt verbum i modus indikativ (§ 6.4) med grundled i hhv. 1. person og 3. person.

{+vassi} fortæller os, at det aktuelle ord er et transitivt verbum med grundledet 'jeg' (1. person) og genstandsleddet 'I' (2. person flertal).

{+ga} er en endelse på et navneord, der "ejes" af mig - 'min N'.

{±mi} er endelsen på et ubøjet navneord i kasus lokalis. Lokalis svarer ca. til danske forholdsordsforbindelser af typen 'i N' og 'på N'. Ex

illumi ('i et hus'), *kalaallimi* ('hos en grønlander'), *najukkami* ('i en bolig'),
Nuummiumi ('hos en Nuukborger')

{±mik} er endelsen for et navneord i kasus instrumentalis. Instrumentalis svarer somme tider til danske forholdsordsforbindelser af typen 'med N', men ofte tjener instrumentalis en rent grammatisk funktion sådan som tilfældet er i dagens tekst.

Den vanskelige instrumentalis

Når instrumentalis bruges i betydningen 'midlet til at' eller 'måden hvorpå' er den ganske let at forstå. Men hvad den laver i sammenhænge som *Perimik ateqarpunga* kan være vanskeligt at indse uden at tænke ganske abstrakt, så hermed en kompliceret forklaring:

Fordi vi har en række tilhæng, der som N-QAR så at sige "pakker N ind" i et verbum

³ Husk, at C er en forkortelse for enhver konsonant og V tilsvarende enhver vokal.

⁴ Reglen er ikke fuldt dækkende med denne formulering, for afstemningen kan i bestemte kontekster falde lidt anderledes ud. Det vender vi tilbage til senere i bogen.

(*ateqarpunga* betyder jo element for element nærmest 'jeg navnehar') må sproget nødvendigvis have en måde at sige lidt yderligere om det "indpakkede" N. Som i eksemplet, hvor vi skal kunne udsige, at den *ateq*, vi snakker om, nærmere bestemt er *ateq*'en *Per*. Det er instrumentalis, der har funktionen at fortælle os, at bemeldte ord viser hen til et "indpakket" N.

Her er et andet eksempel: 'Et hus' hedder *illu* og 'dyr' hedder *akisooq*. Så hedder 'Jeg har et hus' *illoqarpunga*. Hvis jeg nu vil udtrykke, at 'jeg har et dyrt hus' må jeg altså få *akisooq* til at pege på det "indpakkede" *illu*. Det gør vi som sagt med {±mik}, så det hedder altså *Akisuumik illoqarpunga*.

Læsevejledning

Det er en kendt sag, at det i begyndelsen er meget vanskeligt at indlære nye gloser. De ligner ikke noget, vi kan forbinde dem med, og mange af de informationer, der skal indlæres, er oven i købet abstraktioner i form af tankestreger, ordklassekoder eller plusser og minusser som i et ord som *ilinniartip*.

Der er næsten ingen mennesker, der kan indlære på den måde.

På den anden side ved vi også af dårlig erfaring, at studenter, der har indlært hele ord af typen *ilnintippaa*⁵, har store problemer med at komme videre fra opslagsformerne og få sat tilhæng og andre endelser på hurtigt nok til at sproget kan bruges i praksis.

I dette valg mellem pest og kolera har vi vurderet, at indlæring af "døde" ord, der blokerer indlæringen ud over et alt for elementært begynderniveau, er et større onde end bøvl med at lære at leve med abstraktionerne. Så her er en køreplan for hvordan, du kan arbejde med gloser, tilhæng og endelser.

Trin 1: Du læser gloser mv. igennem et par gange for at forstå dem og kunne nikke genkendende til dem, men ikke for at lære dem i denne fase. Du må gerne lade gloselisterne være slået op, mens du aflytter dagens tekststykke.

Trin 2: Du arbejder dig gennem læsestykket og teoriafsnittene.

Trin 3: Nu er du klar til at indlære gloserne efter modellen herunder

Trin 4: Kom gennem øvelserne. Husk at det er lydfileterne det primært drejer sig om. Det er gennem dem du frem for noget får supereffektiv undervisning. De skrevne øvelser er kun tænkt som en nødløsning, når det bliver alt for svært.

Trin 5: Kør teksten igen uden at bruge gloselisterne.

Gloseindlæring - en manual, du ikke kommer udenom

Indlæring sker samtidig med træning i brugen af de 9 generelle lydregler, af hvilke du foreløbig har set de 4. På grønlandsk er der nemlig meget, meget få ord, der anvendes mange gange i præcis den form, du indlærer den i. Ord ændrer sig hele tiden med nye endelser og nye kombinationer af tilhæng. Det at lære grønlandsk er derfor ensbetydende med at kunne genkende og kunne generere de enkelte stammer i uendeligt mange former. Først når du kan det, har du tilegnet dig en glose. Derfor skal variationerne indtænkes allerede i indlæringsfasen.

Vi tager dagens nyheder fra en kant af:

aamma betyder 'også'. Det er hverken et navneord (N) eller et verbum (Vb) så ingen af dagens tilhæng eller endelser kan komme på tale i forbindelse med *aamma*. Det kan derimod de to efterhæng, så dem sætter vi på

/aamma+LU/ ⇒ /aammalu/: *aammalu* betyder 'og også'

/aamma+LI/ ⇒ /aammali/: *aammali* betyder 'men også'

Nu gentager du de 3 ord *aamma*, *aammalu* og *aammali* og deres danske betydninger

⁵ Traditionelt anfører man transitive verber med grundled i 3. person ental og genstandsled også i 3. person ental. *ilnintippaa* betyder altså 'han underviser ham'

et antal gange til de falder naturligt. Derefter er du klar til næste ord.

akisooq betyder 'dyr'. Bemærk, at der hverken står 'et dyr' eller 'at være dyr'. Så er det hverken et navneord (N)⁶ eller et verbum (Vb) så ingen af dagens tilhæng eller endelser kan komme på tale i forbindelse med *akisooq*. Det kan derimod igen de to efterhæng, så dem sætter vi på

/akisuuq+LU/ ⇒ /akisuuqlu/: *akisoorlu* betyder 'og dyr'

/akisuuq+LI/ ⇒ /akisuuqli/: *akisoorli* betyder 'men dyr'

Nu gentager du de 3 ord *akisooq*, *akisoorlu* og *akisoorli* og deres danske betydninger et antal gange til de falder naturligt. Derefter er du klar til næste ord.

ateq betyder 'et navn'. Det er altså et navneord, så det kan du sætte endelserne N{+ga}, N{±mi} samt N{±mik} på og bagefter kan vi selvfølgelig også sætte de to efterhæng på samtlige 4 ord

/atiq+ga/ ⇒ /atira/: *atera* betyder 'mit navn'

/atiq+mi/ ⇒ /atiqmi/: *atermi* betyder 'i navnet'

/atiq+mik/ ⇒ /atiqmik/: *atermik* betyder 'med navn'

/atiq+ga+lu/ ⇒ /atiralu/: *ateralu* betyder 'og mit navn'

/atiq+ga+li/ ⇒ /atirali/: *aterali* betyder 'men mit navn'

/atiq+mi+lu/ ⇒ /atiqmilu/: *atermilu* betyder 'og i navnet'

/atiq+mi+li/ ⇒ /atiqmili/: *atermili* betyder 'men i navnet'

/atiq+mik+lu/ ⇒ /atiqmiklu/: *atermillu* betyder 'og med navn'

/atiq+mik+li/ ⇒ /atiqmikli/: *atermilli* betyder 'men med navn'

Men du er langt fra færdig endnu, for også under tilhængene finder du et par stykker, der hører til i navneordenes verden, nemlig N+MIU, N-QAR- og N-U-. Af disse danner de to sidste verber, så dem må vi altså samtidig finde passende endelser til. Blandt dagens endelser finder vi kun to, det giver mening af anvende sammen med N-QAR og N-U, nemlig Vb{+vuᅇa} og Vb{+vuq}.

/atiq+miu/ ⇒ /atiqmiu/: *atermiu* betyder 'det, der hører navnet til'

/atiq+miu-mi/ ⇒ /atiqmiumi/: *atermiumi* betyder 'i det, der hører navnet til'

/atiq+miu-mik/ ⇒ /atiqmiumik/: *atermiumik* betyder 'med det, som hører navnet til'

/atiq-qar+vuᅇa/ ⇒ /atiqarvuᅇa/: *ateqarpunga* betyder 'jeg har et navn'

/atiq-qar+vuq/ ⇒ /atiqarvuq/: *ateqarpoq* betyder 'han har et navn'

/atiq-u+vuᅇa/ ⇒ /atiuvuᅇa/: *atiuvunga* betyder 'jeg er et navn'⁷

/atiq-u+vuq/ ⇒ /atiuvuq/: *atiuvoq* betyder 'det er et navn'

Foreløbig har du altså produceret 10 forskellige ord, der alle begynder med *ateq*. De kan alle sammen yderligere få +LU og +LI på, så du har altså 30 ord at gøre godt med. Og faktisk har du langt fra udtømt kombinationsmulighederne endnu, trods de meget få brikker, du foreløbig har at flytte rundt med. Dels kunne du jo gå videre med de ord, som tilhængene har gjort til verber og danne ord som /atiq-qar-ssa+vuq/ ⇒ /atiqassavuq/: *ateqassavoq* 'han skal hedde' og du kunne sætte N-QAR og N-U til de nye navneord, du dannede med N+MIU og oven i købet sætte et eller flere Vb-tilhæng bagefter, så du får ord som /atiq+miu-u-ssa+vuq/ ⇒ /atiqmiiussavuq/: *atermiuussavoq* 'det vil være noget, der er iboende i navnet'.

Endelig kan du jo sætte +LU og +LI efter ethvert af de efterhånden mange ord, du har dannet.

Summa summarum: Du vil meget hurtigt nå op på flere snese nye ord uden at anstrenge dig nævneværdigt, og når du først har dannet dem, udtalt dem højt på grøn-

⁶ Dette er faktisk ikke helt korrekt, for *akisooq* er faktisk et navneord. Men det tilhører en bestemt klasse af navneord, der nærmest modsvarer danske tillægsord, og som kun i visse henseender opfører sig som andre navneord

⁷ Indrømmet - det er en underlig betydning med netop denne endelse, men mon ikke det trods alt kunne tænkes i fx et eventyr eller en drøm???

landsk og samtidig fortalt dig selv hvad de betyder på dansk, vil du efterhånden være helt sikker på, at *ateq* betyder 'et navn' og hvad meget vigtigere er, vil du efter få ugers gloseindlæring efter disse retningslinier have opnået det, at de svære lydregler før du ser dig om vil være barnemad, således at indlæringen af de næste gloser bliver mange gange hurtigere end indlæringen af de første.

Vi tager et eksempel mere. Blandt dagens gloser optræder også *ilinniartip-* 'at undervise nogen'. Det er et verbum lige som de tre øvrige verber, du foreløbig har set, men det er alligevel lidt for sig selv, fordi det kun kan bruges sammen med et genstandsled. Den eneste af den slags endelser, du foreløbig har lært, er Vb{+vassi} ('jeg indikativ Jer'). Så den bruger du både på glosen og på de ord, du kan danne af de tilhæng, du kender. Her i lektion 1 har du foreløbig kun stiftet bekendtskab med Vb-SSA:

/ilinniartip+vassi/ ⇒ /ilinniartippassi/: *ilinniartippassi* 'Jeg underviser Jer'

/ilinniartip-ssa+vassi/ ⇒ /ilinniartissavassi/: *ilinniartissavassi* 'Jeg skal undervise Jer'

Men efterhængene kan du sætte på, så det gør du! Således:

/ilinniartip+vassi+lu/ ⇒ /ilinniartippassilu/: *ilinniartippassilu* 'Og jeg underviser Jer'

/ilinniartip+vassi+li/ ⇒ /ilinniartippassili/: *ilinniartippassili* 'Men jeg underviser Jer'

/ilinniartip-ssa+vassi+lu/ ⇒ /ilinniartissavassilu/: *ilinniartissavassilu* 'Og jeg skal undervise Jer'

/ilinniartip-ssa+vassi+li/ ⇒ /ilinniartissavassili/: *ilinniartissavassili* 'Men jeg skal undervise Jer'

En specialitet

Spredt i de følgende lektioner vil der forekomme afsnit, der som dette er skrevet med lidt mindre typer. Det vil hver gang dreje sig om det principielt samme, nemlig detaljer, du sikkert undrer dig lidt over. Det er væsentligt, at du forstår dem så godt, at du ikke bliver forvirret, når du møder dem, men det er måske knap så vigtigt, at du selv kan producere dem. Der er tale om detaljer, så du bliver nok forstået selv om du forsynder dig mod dem.

Det er således, at der højst kan være 2 ens vokaler ved siden af hinanden. Så når som her N-U tilføjes til en stamme med en lang vokal som i *qallunaaq-U{+vuq}*, skulle det altså blive til **qallunaaavoq* med 3 a-er. Det må vi ikke. Derfor indskydes et lille /j/, som ikke betyder noget. Dets eneste funktion er at holde vokalerne adskilte så vi ikke får flere vokaler ved siden af hinanden, end sprogets regler tillader. Den endelige form bliver altså *qallunaajuvoq*.

Og en principielt ligegyldig detalje, som du alligevel er nødt til at forholde dig bevidst til

I gennemgangen af dagens gloser dannede vi bl.a. formen *ateqassavoq* og vi kan allerede nu ubesværet danne yderligere snesevis af verber, hvori Vb-SSA indgår.

Desværre vil der næsten med garanti ske det, at du vil blive rettet, når du siger ordet *ateqassavoq* og blive fortalt, at det hedder *ateqassaaq*. Det er korrekt nok i forbindelse med netop endelsen {+vuq} og 4 andre endelser, men jeg skal alligevel på det indstændigste anbefale dig at fremture i din "fejl" og blive ved med at danne ordene helt regelret.

Der findes nemlig specielt for dette tilhæng en helt specifik regel, der ændrer 5 af de ca. 400 mulige endelser, der kan sættes efter Vb-SSA, en smule. Bemærk, at denne regel altså IKKE gælder de ca. 395 andre endelser, der opfører sig totalt normalt. Fx *ilinniartip-SSA+vassi*, der som forventet bliver til *ilinniartissavassi*. Problemet er bare, at denne meget specifikke og ret beset ligegyldige regel gælder ved netop de ordformer, der traditionelt undervises i først.

At forsøge at lære denne specialitet her i begyndelsesfasen er som at tisse i bukserne for at holde varmen. Jeg kunne selvfølgelig have valgt at lære dig reglen nu, men så ved jeg af bitter erfaring, at du vil få enorme problemer med at få Vb-SSA ind i dit gloseforråd som en produktiv størrelse og jeg ved at du vil komme til at bruge oceaner af kræfter på at lade være med at

bruge reglen fra de 5 endelser på de 395 endelser, hvor den altså ikke skal anvendes.

Det er kort sagt totalt ukvalificeret og kortsigtet pædagogik at lære dig en lille detalje, som ikke engang er meningsforstyrrende, på bekostning af en af de hyppigst forekommende konstruktioner, der overhovedet findes på grønlandsk.

Så fortsæt bare trygt med at sige *Vb-ssavunga* og *Vb-ssavoq*. Det er fuldt forståeligt og absolut korrekt. Det lyder bare barnligt, hvilket er en ringe pris at betale for aktivisere en hel central del af det grønlandske sprog. Der vil iøvrigt ske det, at du på lidt længere sigt helt automatisk vil komme til at bruge også de 5 former korrekt efterhånden som du bruger sproget i din dagligdag.